

La premsa contra Ferrer i Guàrdia

Francisco Bergasa
Fotos: Arxiu

Quan Francesc Cambó va assegurar al Congrés dels Diputats, el juny de 1914, que la responsabilitat moral de l'afusellament de Ferrer i Guàrdia corresponia "a la totalitat del cos social de Barcelona", no va haver de precisar, perquè era una cosa que tothom sabia: en el procés de criminalització del director de l'Escola Moderna, havia estat la premsa el més eficaç, enverinat i implacable dels fiscals.

En uns casos, per la seva dependència del Gabinet Maura, en nom del qual actuaven com a portaveus oficiosos; en d'altres, pel seu marcat caràcter ultraconservador o integrista, que els convertia en adversaris naturals de l'ideari de Ferrer; en alguns perquè, com a òrgans de partits implicats en la insurrecció, podien desplaçar cap a l'acusat les seves pròpies responsabilitats; i en la resta, per la seva convicció que la violència desencadenada a Catalunya exigia un càstig exemplar.

Sigui per una raó o per l'altra, el cas és que gairebé la totalitat dels diaris barcelonins no suspesos per la censura es van sumar a la campanya de difamació i descrèdit orquestrada pel Govern per exigir una completa reparació dels danys causats, i satanitzar, sobretot, aquell a qui es pretenia convertir en l'instigador, líder i màxim responsable dels sagnants successos de la Setmana Tràgica.

I així, declarat a Barcelona l'estat de guerra, suspeses les garanties constitucionals i silenciats governativament els rotatius de l'esquerra (el nou governador civil, Crespo Azorín, va suspendre el 8 d'agost la circulació de *La Rebellió*, *El Poble Català*, *El Progreso*, *La Metralla*, *El Descamisado*, *Tierra y Libertad* i *La Tribuna*), la premsa conservadora no va tenir cap inconvenient a l'hora d'adherir-se a la brutal repressió que va seguir a l'alçament, obrir la veda de la difamació i la calúnnia i prestar les seves pàgines a la caça de bruixes disposada pel ministre de la Governació, La Cierva, en què qualsevol mitjà era justificable, per il·legal i arbitrari que fos, si contribuïa a "eradicar de Catalunya el càncer amb què anarquistes, radicals i republicans l'havien corroït".

I tot plegat, fins i tot a costa de falsejar recurrentment la veritat, conculcar les garanties processals degudes als inculpatos i posar-se al servei d'aquelles instàncies polítiques entestades més aviat a imputar delictes i reclamar càstigs que no pas a trobar solucions i buscar vies de superació del conflicte.

Quines raons van impulsar realment els mitjans de comunicació a condemnar amb tant d'encrueliment una demostració popular de protesta, que unes setmanes abans ells mateixos havien encoratjat, rebutjant la guerra del Mar-

La Setmana Tràgica va provocar que el 13 d'octubre de 1909 s'afusellés Francesc Ferrer i Guàrdia després d'un procés arbitrari i tendencios i una polèmica sentència. Cent anys després d'aquells fets el periodista Francisco Bergasa, autor del llibre *Quien mató a Ferrer i Guardia?* (Aguilar) analitza el paper clau que va jugar la premsa, creant un judici paral·lel que es movia per interessos polítics i no pas per informacions periodístiques.

Consell de Guerra contra Ferrer i Guàrdia, que va tenir lloc a la presó Model de Barcelona el 9 d'octubre de 1909. A la pàgina següent, retrat de Ferrer i Guàrdia

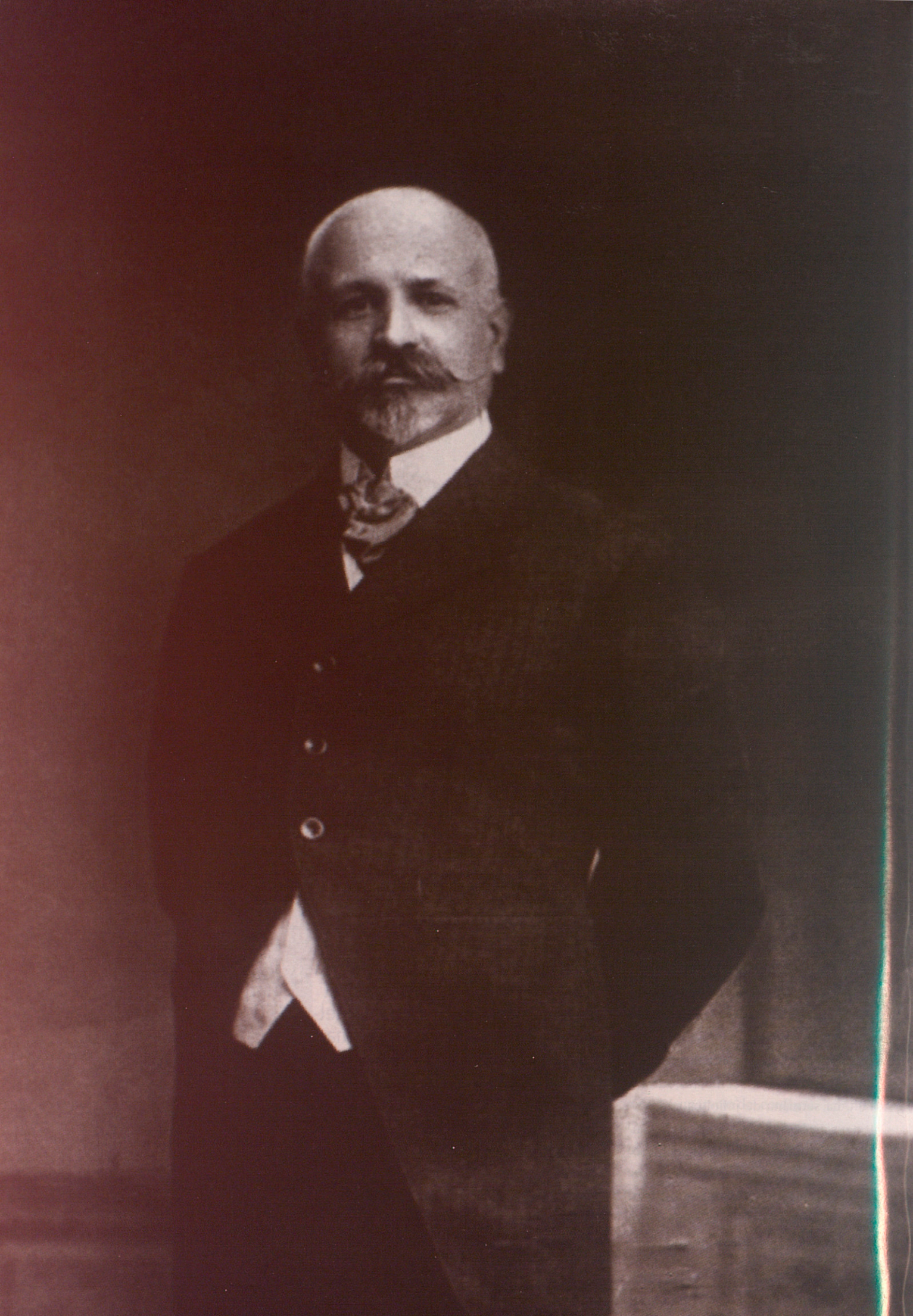
roc i defensant la vaga general? Per què l'esperit públic es va aixecar "rancorós i venjatiu", tal com va escriure Amadeu Hurtado, en contra dels ignorats causants d'aquelles jornades de violència i abús? Qui va aconseguir que diaris d'ideologies enfrontades i fins i tot oposades coincidissin a reclamar per als implicats en la Setmana Tràgica unes sancions tan severes i injustes? I, sobretot, què va fer que tot l'odi, la ira i el desig de venjança acumulats durant l'última setmana de juliol es concentrassin en la figura de Ferrer, aliè en bona part als esdeveniments, però sobre qui es va fer recaure tot el pes de la llei en unes proporcions tals que van arribar a transformar el procés judicial i la justícia en una autèntica venjança?

El repàs detallat del contingut dels diaris (tant nacionals com barcelonins) durant els mesos d'agost i setembre de 1909 permet àmpliament trobar respostes a aquests interrogants.

La premsa va ser el més eficaç i enverinat dels fiscals en el procés de criminalització del director de l'Escola Moderna

En primer lloc, com va assegurar el mateix Cambó, el Govern de Maura "va pretendre castigar la rebel·lió ja vençuda amb l'energia i la duresa que li va mancar per avortar-la durant el seu desenvolupament". En segon lloc, la totalitat de les institucions de l'Estat van decidir condemnar amb extrem rigor

una revolució que tan seriosament havia amenaçat els pilars que sostenien l'oligàrquic, autoritari i corrupte règim que encarnaven. En tercera instància, l'Església i les seves organitzacions afins van veure en la repressió governamental la possibilitat d'acabar amb un projecte educatiu que desemmascarava el sectarisme dogmàtic de les escoles religioses que sostenien. I, finalment, la mateixa societat catalana, víctima encara de la sacsejada emocional de la fúria revolucionària (a Barcelona van morir 119 persones i es van incendiar prop de 90 esglésies i convents) no va trobar cap problema a l'hora de subscriure la idea del Comitè de Defensa Social que "a una revolució satà-

nica calia respondre amb una reacció divina”.

Aquesta concurrència de factors tindria una decisiva traducció en la manera en què es va pretendre orientar l'opinió pública, tant en relació amb els successos de la Setmana Tràgica, com pel que fa al destí que corresponia al suposat inductor, a qui tots els diaris van enjudiciar. I mancats de veu, com tot just s'ha vist, aquells que haguessin pogut defensar els interessos de Ferrer, i amb el ministre La Cierva erigit en autèntic cacic de la lletra impresa (es va arribar a saber que es reunia diàriament amb periodistes afins per marcar l'orientació dels seus articles i editorials) no va trigar gaire a crear-se un clima d'opinió antiferrerista que es va traduir en una tendenciosa, arbitrària i provocadora campanya, que l'Europa de l'època va titllar d'"inquisitorial, vergonyosa i impròpia d'un règim democràtic i solvent”.

Una campanya que, emmascarant la realitat i acceptant el rumor com a dogma, no va tenir cap pudor a reproduir, mutilar i instrumentalitzar documents sumarians que només les autoritats judicials o governatives van poder filtrar-li; va presentar l'acusat com el major enemic de les institucions públiques, especialment la Corona, l'Exèrcit i l'Església; va envair la seva vida privada, va posar al descobert les confessions més íntimes i va qualificar la seva conducta de "llibertina, immoral i promíscua"; va publicar fragments de proclames revolucionàries, que ell mai no va reconèixer com a pròpies, en què es legitimava l'incendi i l'assassinat, i s'induïa a assassinar Alfons XIII i la seva família; es va prodigar en articles i editorials que li atribuïen qualificatius del tipus "el tristament cèlebre", "el funestíssim", "el revolucionari d'amarga memòria", "l'anarquista de sinistre aspecte" o "el portaveu del desordre"; i va alimentar-ne en tot moment el des-

crèdit, aliena al respecte que mereix qualsevol acusat la culpabilitat del qual no ha estat encara provada, i arribant a criminalitzar-lo en termes que Lerroix va descriure a les Corts com "immorals, vergonyosos i pornogràfics”.

El ministre La Cierva va ser un autèntic cacic de la lletra impresa creant una campanya mediàtica contra Ferrer

En un recompte representatiu de la línia editorial dels diaris nacionals i catalans més importants respecte a la repressió del Govern i el procés seguit a Ferrer, no cal dir que la totalitat dels conservadors i reaccionaris es van aliar decididament amb Maura, aplaudint la seva desproporcionada política repres-

Mitjans integristes com *El Siglo Futuro*, *El Universo* i *El Correo Catalán* van donar una visió tendenciosa dels fets

siva i reclamant un càstig exemplar per als culpables.

Així, *La Época*, convertit en portaveu governamental, en què cadascun dels editorials semblava dictat pel propi ministre La Cierva, va començar insinuant la presència del director de l'Escola Moderna a Barcelona els dies d'inter-

S'acceptà el rumor com a dogma, es van instrumentalitzar documents sumarians i es va envair la seva vida privada

locutòries; va participar en la violació del secret sumarial en reproduir, en molts casos intencionadament mutilades, les circulars, cartes i proclames confiscades als registres de Mas Germinal; va subscriure les innombrables arbitriats judicials registrades durant la causa, i fins i tot va arribar a sug-

gerir que l'acusat hagués pogut induir la revolta per enriquir-se a través d'una hàbil jugada de borsa.

Els integristes *El Siglo Futuro*, *El Universo* i *El Correo Catalán* van expressar la seva visió tendenciosa dels fets, atribuint a Ferrer el finançament de l'alçament; aplaudint les declaracions del fiscal general de l'Estat, Javier Ugarte, quan el va assenyalar com a màxim responsable dels successos sagnants; do-

nant per fet que en els ensenyaments de l'Escola Moderna raïa el germen de la revolució desencadenada durant les jornades sagnants i descartant qualsevol mesura de gràcia que, amb ocasió de la victòria de l'Exèrcit sobre els rife-nys al turó Gurugú, alguns sectors d'opinió van reclamar per al pedagog d'Alella i la resta d'inculpats.

L'òrgan de la Lliga, *La Veu de Catalunya*, va encoratjar, per la seva banda, la delació dels barcelonins (recordeu el tristament famós "Delateu!", de Ferran Agulló) convidant-los a denunciar els conciutadans; es va sumar a l'opinió dels qui reclamaven un càstig sever per als inculpats, estigués o no provada la participació en l'alçament; va considerar la possibilitat d'una amnistia com "un repte llançat a Barcelona"; i, el que va ser encara més greu, va concloure negant-se a publicar la pe-

tició de clemència que a l'article "La ciutat del perdó" el poeta Joan Maragall va enviar a Prat de la Riba en un darrer intent per salvar la vida de Ferrer i Guàrdia, i que el director del diari va retornar al seu autor convençut que apostar per una entesa amb Maura resultava políticament més rendible que defensar una causa sense cap rèdit electoral aparent per als interessos catalanistes.

El monàrquic *ABC* va atiar també el foc de la discòrdia donant suport a la

Portada del primer butlletí del *Boletín de la Escuela Moderna*

seva “fundada convicció” en la culpabilitat del processat, va insistir en la idea que a la Casa del Poble de Barcelona “els diners havien circulat abundantment”, va demanar el mateix dia 13 d’octubre “que la justícia fos implacable respecte a Ferrer” i, fins i tot després de l’execució, va continuar obrint durant diverses setmanes la primera pàgina de tipografia amb un interminable llistat d’adhesions a la seva campanya de suport al Govern i en contra de la protesta estrangera per l’afusellament.

Quant a *La Vanguardia*, representant també del conservadorisme català, es va convertir en un dels majors exponents del messianisme redemptor i la passió purificadora sorgits després dels successos de juliol; va anteposar sempre l’exemplaritat del càstig a la generositat de la clemència, i va donar mostres d’intolerància i fanatisme en escriure en vigílies de l’execució de Ferrer que “ni Barcelona ni Catalunya han expressat el menor desig que s’atorgui cap perdó als culpables”.

I tant tots ells com la resta dels mitjans de comunicació d’orientació reaccionària, sense cap excepció, van recordar fins a l’esgotament que la implicació del processat en els diversos atemptats

dirigits contra el Rei; el pervers objectiu perseguit per les seves escoles laiques i descreianitzades, a les quals van qualificar de “cases-bressol de l’anarquisme”; la trajectòria conspirativa de Ferrer, tot i que per a això haguessin de remuntar-se a activitats polítiques ja jutjades, prescrites i sobre-

La Veu de Catalunya es va negar a publicar la petició de clemència del poeta Joan Maragall

segudes; i fins a la “incontenible passió sexual” que, segons les paraules del ministre de la Governació, dominava a qui deien “el sultà vermell”, per la condició d’àcrata adinerat i la coneguda afició a les dones.

D’una manera més mesurada i amb menys agressivitat verbal es van pronunciar els diaris del “trust”, és a dir, *El Imparcial*, *El Liberal* i *El Heraldo de Madrid*, que tot i que coincidien amb els anteriors a exigir una seriosa reparació dels danys causats, no van entrar a sac en la vida privada del reu ni van interferir de manera sectària en la tramitació del sumari. Amb la particularitat, a més, que el primer d’ells, que a primers d’agost havia subscrit les paraules del fiscal general carregant contra Ferrer el fet d’haver dirigit la Setmana Tràgica, a l’octubre va acollir en les seves pàgines el cèlebre article de Galdós, “Al pueblo español”, en què el

ABC demanava a la justícia que fos “implacable” i La Vanguardia que no s’atorgués “cap perdó als culpables”

famós novel·lista demanava la fi de “les persecucions iniquès, les vexacions i desterraments, i els enjudiciaments capritxosos incoats amb ultratge a la humanitat i menyspreu als drets més sagrats de l’ésser humà”.

I únicament *El País*, òrgan a escala nacional dels radicals; *España Nueva*, també republicà, redactat sota la inspiració de Rodrigo Soriano; *El Motín*, del republicà de Nakens; i *La Publicidad*, de caire anticlerical, van defensar obertament en els tres primers casos la causa de Ferrer, i van sol·licitar en l’últim, coincidint amb els primers èxits de les tropes nacionals al Marroc, una amnistia per a aquells que moguts pels ideals havien pres part en la revolta.

Però en uns i altres casos certament la premsa va fer majoritàriament del “cas Ferrer” un judici paral·lel (induïda fonamentalment pels grups i institucions que exigien per al reu un escarment exemplar, i encoratjada per la justícia militar, la jerarquia catòlica i, especialment, el Govern), que va desnaturalitzar el procés adulterant-ne les diligències; va informar dels fets d’una manera mentidera, tendenciosa i sectària; i va guiar, en definitiva, el sentit de l’opinió pública en la direcció que convenia als partidaris de la condemna al director de l’Escola Moderna.

I d’aquest comportament interessat hi ha proves més que suficients tant en el contingut del conjunt del procés com en les diligències sumariales, i també en l’actuació de les autoritats judicials i governatives al llarg de la instrucció de la causa, en què aquest al·luvi mediàtic adreçat contra Ferrer es concreta fe-

faentment. Així, van ser determinants en la incriminació els articles de Pascual Zulueta a *La Época*, i de Francisco Colldefons a *El Siglo Futuro* acusant-lo falsament de participar en el finançament i el lideratge de la revolta; significatives les declaracions dels testimonis Pedro Pagés, Alfredo Magallanes, Manuel Jiménez Moya, Baldomero Bonet, José Lloret i Mariano Bernadas, que van basar les seves imputacions en el

Una de les moltes barricades que es van aixecar per tot Barcelona durant els dies de la Setmana Tràgica

contingut d'articles periodístics, en què se l'acusava sense cap base incriminàtoria; decisives les proclames manipulades que es van publicar violant el secret del sumari; i concloents les al·lusions de l'assessor militar i l'auditor de guerra, que es van servir de simples retalls de premsa per formular bona part de les proves de càrrec.

La historiografia més solvent (des de Connelly Ullman a Romero Maura, passant per Álvarez Jonc, Josep Benet o Avilés Farré) no deixa cap dubte sobre la decisiva influència que la premsa conservadora va tenir en el destí final del reu, a qui des del moment mateix de la detenció va atribuir el lideratge de la rebel·lió i la responsabilitat dels incendis, els atemptats contra la força pública i la fúria desfermada pels

carrers. I és natural aquesta opinió tan coincident, si es té en compte que, en la seva pròpia correspondència, Ferrer va insistir reiteradament que, segons havia pogut llegir, la totalitat dels diaris conservadors coincidien a assegurar que “tota la culpa del que succeeix la tenen l'Escola Moderna i aquest terrible Ferrer, que amb el seu projecte edu-

El dia de la vista els membres del Consell de Guerra quasi l'únic que sabien del sumari eren les dades dels diaris

cador sense Déu ha organitzat el moviment revolucionari”; que el capità Galcerán va denunciar en els seus escrits de Defensa que “tots els elements reaccionaris del país s'han conjurat per demanar per als vençuts i, en especial,

per al meu patrocinat una venjança contundent i cruenta”; i que els mateixos membres del Consell de Guerra que el van jutjar, llecs en matèria jurídica, gairebé l'únic que coneixien del sumari el dia de la vista pública eren les dades que els diaris barcelonins havien facilitat.

La premsa va anatematitzar Ferrer amb una virulència i un acarnissament fins llavors desconeguts, el va condemnar molt abans de ser jutjat i fins i tot va arribar a anticipar-ne l'afusellament, si ens fixem en un conegut gravat, publicat en vigílies del judici oral, al setmanari *La Actualidad*, en què es podia veure uns soldats pujant un taüt cap al castell de Montjuïc, fortalesa que el 13 d'octubre de 1909 seria, a la fi, l'escenari on se'l va executar. **E**